

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Музыка пәні мұғалімінің кәсіби шеберлігі мен мотивацияны арттыру жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ
05.10.2025

ТІРЕК СӨЗДЕР

кәсіби даму, кәсіби шеберлік, Кодай жүйесі, қалыптастырушы бағалау, мәдени-тарихи тұғыр, мотивация, музыка педагогикасы, Орф әдісі, өзін-өзі анықтау теориясы

СІЛТЕМЕ

<https://bilimger.kz/182783/>

Ергалиева Маржан Сериковна

Музыка пәні мұғалімі

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада музыка пәні мұғалімінің кәсіби шеберлігінің құрамдас бөліктері, оқу бағдарламалары мен нормативтік талаптар контекстіндегі педагогикалық іс-әрекет логикасы, Орф және Кодай жүйелері негізіндегі заманауи әдістемелік платформалар, сонымен қатар оқушы мен мұғалім мотивациясын арттырудың ғылыми негіздері талданады. Өзін-өзі анықтау теориясы (SDT) мен мәдени-тарихи тұғырдың (Выготский) қағидаларына сүйене отырып, музыка сабағында ішкі уәжді күшейтудің практикалық тәсілдері – таңдау мүмкіндігі, құндылыққа негізделген мақсат қою, рефлексия мен қалыптастырушы бағалау, цифрлық құралдарды саналы пайдалану, қауымдастықпен кәсіби даму – кешенді түрде ұсынылады. Қазақстандағы үлгілік оқу бағдарламалары мен әдістемелік құжаттар мазмұнын ескере отырып, репертуарды жергілікті мәдени кодпен сабақтастыру, қозғалыс-ән-аспап синтезіне негізделген сабақ сценарийлерін жасау және ата-анамен серіктестік орнату жолдары көрсетіледі.

Кілт сөздер: музыка педагогикасы, кәсіби шеберлік, мотивация, өзін-өзі анықтау теориясы, Орф әдісі, Кодай жүйесі, мәдени-тарихи тұғыр, қалыптастырушы бағалау, кәсіби даму.

КІРІСПЕ

Музыка пәні мектеп оқушысының эмоциялық интеллектісін, эстетикалық талғамын,

тілдік-ритмдік сезімін, шығармашылық қиялын және әлеуметтік қарым-қатынасын бір мезетте дамытатын ерекше орта қалыптастырады; сондықтан музыка мұғалімінің кәсіби шеберлігі тек ноталық сауатты жеткізу не ән үйретумен шектелмейді, ол – сыныпта қауіпсіз әрі шабыттандыратын орта құру, оқу бағдарламасындағы мақсаттарды мәдени контекспен және оқушының жеке тәжірибесімен байланыстыру, рефлексивті бағалау мен дифференциация арқылы әр оқушының мүмкіндігін ашу, сондай-ақ мотивацияны ішкі уәжге қарай бағыттау сияқты кең ауқымды міндеттерді қамтиды. Қазақстандағы үлгілік оқу бағдарламалары музыка пәнінің мазмұнын жас ерекшелігіне сай құрастыруды, ұлттық және әлемдік музыкалық мұрамен таныстыруды және шығармашылық іс-әрекет арқылы құндылықтарды меңгертуді талап етеді [1]; әдістемелік нұсқаулар оқу мақсаттарының айқын формулировкасын, оқу жүктемесі мен бағалаудың үйлесімділігін, оқу-тәрбие процесін жаңартылған тәсілдермен ұйымдастыруды баса көрсетеді [2]. Осы контексте мұғалім шеберлігін кәсіби білім, әдістемелік инновация, мотивациялық дизайн және ұжымдық-қауымдастықтық дамумен тұтастандырған модель арқылы сипаттауға болады.

МУЗЫКА МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІНІҢ МАЗМҰНЫ: ПӘНДІК ҚҰЗЫРДАН ОРТА ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ДЕЙІН

Кәсіби шеберлік – пәндік білім (теория, сольфеджио, ырғақ, вокал, аспаптық дағдылар) мен педагогикалық-психологиялық құзыреттіліктің (жас ерекшелік психологиясы, коммуникация, сынып менеджменті) синтезі ғана емес, оқу мақсатын құндылықпен байланыстырып, шығармашылық процесті ұйымдастыра алу қабілеті; бұл қабілет музыка өнерінің тұлға тәрбиесіндегі рөліне қатысты зерттеулермен қуатталады: музыка адамның эмоциялық әлемін байытып, парасаттылық пен ерік-жігерді, эстетикалық талғамды қалыптастырады [8]. Выготскийдің мәдени-тарихи тұжырымы өнердің (соның ішінде музыканың) эмоцияны, қиялды және символдық ойлауды дамытудағы жетекші қызметін айқындап, педагогтың міндетін эмоциялық-эстетикалық тәжірибені әлеуметтік өзара әрекетте қайта ұйымдастыру деп түсіндіреді, бұл сыныптағы бірлескен орындау, тыңдау және талқылау мәдениетін әдістемелік тұрғыдан ойластыруды талап етеді [4]. Осының бәрі мұғалімнің шеберлігін репертуар таңдаудағы дәлдік, сабақ сценарийін ырғақ-пластика-мәтін интеграциясымен құрастыру, тілдік түсіндірудің айқындығы және оқушыға уақытылы «қысқа кері байланыс» беру сияқты нақты әрекеттер арқылы көрінетін практикалық жүйеге айналдырады [8], [1].

ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ МЕН НОРМАТИВТІК ӨРІС: МАҚСАТТЫ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ӨЛШЕУ ЛОГИКАСЫ

Қазақстан Республикасының үлгілік оқу бағдарламалары музыка пәнінің 1–4 сыныптардағы мазмұнын, бөлімдері мен оқу мақсаттарын нақтылайды; онда ән айту,

тыңдау, музыкалық-ырғақтық қозғалыс, шығармашылық импровизация және элементар музыка жасау тәжірибесінің бірлігі қарастырылады, ал мұғалім осы мақсаттарды сабақтың құрылымына кіріктіріп, бағалауды қалыптастырушы сипатта жүзеге асыруы тиіс [1]. 2024 жылғы әдістемелік нұсқау хатта оқу жоспарлары мен бағалау саясатының үйлесімі, пәнішілік және пәнаралық байланыстардың рөлі, сондай-ақ білім алушының академиялық дайындығын қолдайтын кеңістік құру міндеттері нақтыланады [2]. Мұндай құжаттық негіз мұғалімге мақсат-критерий-дәлелдеме триадасына сүйеніп, сабақ барысында «не үшін», «қалай» және «қандай дәлелмен» деген сұрақтарға жауап беретін ашық бағалау мәдениетін дамытуға мүмкіндік береді; нәтижесінде оқушыда оқу нәтижесіне иелік ету сезімі күшейіп, ән айту, ырғақ соғу, қарапайым партитураны оқу және импровизация жасау сияқты әрекеттер «менің қолымнан келеді» деген сеніммен бекітіледі [1], [2].

ӘДІСТЕМЕЛІК ПЛАТФОРМАЛАР: ОРФ ПЕН КОДАЙ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ СИНТЕЗІ РЕТІНДЕ САБАҚТЫҢ «ҚИМЫЛ-СӨЗ-ДЫБЫС» АРХИТЕКТУРАСЫ

Орф педагогикасы музыка, қимыл және сөздің бірлігіндегі элементарлыққа сүйеніп, баланың табиғи ойындық белсенділігін өнер тәжірибесіне айналдырады: ырғақ – кіру нүктесі, дене перкуссиясы – қолжетімді аспап, сөздік мәтін – музыкалық үлгінің мағыналық арқауы; мұндай интеграция кіші жаста музыкалық сауатты интуитивті түсінуге және сахналық еркіндікке жетелейді [3], [6]. Кодай жүйесі жалпы музыкалық білімді ән айтуға сүйене отырып, сольмизация (до-ре-ми), ритмослогтар мен халық әндеріне негізделген репертуар арқылы кезең-кезеңмен дамытуды ұсынады; бұл жүйе мемлекет деңгейіндегі музыка білімінің сапасын арттырудың тиімді тетігі ретінде сипатталған [5], [7]. Практикада екі тәсіл бірін-бірі толықтырады: Орф арқылы қозғалыс пен импровизация, ұжымдық ансамбльдер жанданса, Кодай арқылы интонациялық дәлдік, ладтық сезім, музыкалық сауат жүйелі дамиды; мұндай синтез сабақтың «қимыл-сөз-дыбыс» архитектурасын құрып, әр түрлі қабілеті бар оқушылар үшін қамқор әрі қолжетімді траектория жасайды [3], [5], [6], [7].

МОТИВАЦИЯНЫ ІШКІ УӘЖГЕ БАҒЫТТАУ: АВТОНОМИЯ, ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ЖӘНЕ ҚАТЫСТЫЛЫҚ ПРИНЦИПТЕРІ

Музыка сабақтарында тұрақты мотивация оқушының «өзіндік даусын» табуымен және мағыналы тәжірибе жинақтаумен тікелей байланысты; өзін-өзі анықтау теориясы (SDT) ішкі уәждің үш тірегін – автономия (таңдау еркі мен дауыс), құзыреттілік (жетістік сезімі), қатыстылық (қауымдастықпен байланыс) – қамтамасыз еткенде ғана оқудағы табандылық пен сапалы нәтижелер артады деп тұжырымдайды [9], [10]. Мұғалім осы

қағидаларды сабақ дизайнында жүзеге асыру үшін шағын таңдау ұсынады (репертуар нұсқалары, партияларды бөлу, импровизация форматы), мақсат пен критерийді оқушымен бірге тұжырымдайды (мысалы, «әннің тыныс фразасын бір деммен айту»), үдерісті бағалайтын қысқа, мінез-құлыққа бағытталған кері байланыс береді («екі тактта дыбысты жұмсақ шығардың»), ансамбльдік жұмыс арқылы ортақ жетістік сезімін тудырады және ата-ананы процеске серіктес ретінде қосады; мұндай тәжірибе оқу жетістігімен қатар психологиялық саулықты да қолдайды [9], [10]. Выготскийлік тұрғыдан алғанда, бірлескен музыкалық әрекет «жақын даму аймағын» кеңейтеді: қабілеттірек құрдастармен орындау мен мұғалімнің вербалды-ырғақтық «көшбасшылықтары» арқылы оқушы күрделірек музыкалық міндеттерді игере бастайды, бұл ішкі уәждің тұрақтануына жетекшілік етеді [4], [8].

ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ БАҒАЛАУ, ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАР ЖӘНЕ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ РЕФЛЕКСИЯСЫ

Музыкалық жетістікті тек «концерттік өніммен» ғана емес, күнделікті ілгерілеумен өлшеу – мотивациялық климаты сақтаудың негізгі шарты; нәтижеге бағдарланған қысқа тілдік формулалар («дыбыс биіктігін дәл ұстай алдың», «ритмді тұрақты соқтың», «ансамбльмен үйлестің») оқушыға нақты прогресс нүктесін көрсетеді және келесі қадамына бағдар береді [1], [2]. Саналы енгізілген цифрлық құралдар – метроном/тюнер апптары, көп дауысты фонограммалар, қарапайым дыбыс жазу – үй жұмысына кері байланыс сапасын күшейтіп, өзін-өзі бағалауды нақты дәлелдемемен сүйемелдейді; алайда олар сабақтың «тірі» музыкалық тәжірибесін алмастырмай, тек қолдаушы қызмет атқаруы тиіс. Мұғалімнің кәсіби рефлексиясы (сабақ жазбасын тыңдау, репертуарды мәдени-тілдік сәйкестік тұрғысынан қайта қарау, қауымдастықтағы микро-коучинг) шеберлікті үздіксіз жетілдірудің арнасы болып, бап пен дауыс саулығын, уақыт пен кеңістікті басқаруды, вокалдық-ансамбльдік балансты сезіну қабілетін күшейтеді [8]. Әдістемелік қауымдастықтармен байланыс, семинарлар мен вебинарларға қатысу, Орф/Кодай курстары мұғалімнің әдістемелік палитрасын байытып, мотивациялық дизайнер ретіндегі рөлін нығайтады [3], [5], [7].

ПӘНІШІЛІК ЖӘНЕ ПӘНАРАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ, ҚАУЫМДАСТЫҚПЕН СЕРІКТЕСТІК

Музыка – тіл, әдебиет, тарих, бейнелеу өнері және дене қимылымен табиғи байланыста өрбитін пән; сондықтан пәнішілік (тыңдау-ән айту-ырғақ-импровизация-аспап) және пәнаралық интеграцияны жүйелі жоспарлау оқушының мағыналы тәжірибесін тереңдетеді. Халық әндері мен жергілікті композиторлардың шығармаларын талдауда әдеби бейнелеулер, тарихи контекст, ұлттық аспаптар мен би пластикасы қамтылса, репертуар «өз мәдениетіне жақын»

тәжірибеге айналады, ал заманауи балалар әндерімен теңгерім оқушының күнделікті музыкалық талғамына көпір салады [1], [8]. Мектеп, музыка мектебі, мәдениет үйлері және ата-анамен серіктестік концерттерді «қол жетістік витринасы» ғана емес, «үйрену алаңы» ретінде жобалауға мүмкіндік береді: мини-шеберлік сағаттар, ансамбльдік джем-сейшндер, қозғалыс-ырғақ шеңберлері білім алушының сенімін арттырып, мұғалім еңбегінің қоғамдық бағасын көтереді; осылайша кәсіби шеберлік ұжымдық тәжірибемен ұштасып, мотивациялық экожүйе құрылады [2], [8].

ҚОРЫТЫНДЫ

Музыка пәні мұғалімінің кәсіби шеберлігі – пәндік білім, әдістемелік платформалар мен психологиялық-педагогикалық құзырдың тұтас жүйесі; оны заманауи оқу бағдарламалары талаптарымен және оқушының ішкі уәжін күшейтетін мотивациялық дизайнмен ұштастырғанда ғана оқу тәжірибесі тұлғалық мағынаға айналады. Орф пен Кодай жүйелерінің синтезі қимыл, сөз және дыбыстың табиғи бірлігін педагогикалық сценарийге айналдырып, репертуарды мәдени контекспен сабақтастырады; SDT қағидалары автономия, құзыреттілік және қатыстылықты қамтамасыз ететін сабақ ортасын құруға нақты бағдар береді [3], [5], [9], [10]. Қазақстанның үлгілік бағдарламалары мен әдістемелік құжаттары айқындаған мақсат-критерий-дәлелдеме логикасы қалыптастырушы бағалау мен рефлексия мәдениетін орнықтырады, ал музыкалық өнердің тұлға тәрбиесіндегі рөліне қатысты зерттеулер эмоциялық-эстетикалық тәжірибенің маңызын дәлелдейді [1], [2], [8]. Демек, музыка мұғалімінің мотивацияны арттыру стратегиялары – таңдауға ерік беру, бірлескен орындау мен импровизацияға жағдай жасау, қысқа әрі дәл кері байланыс, саналы цифрлық сүйемелдеу және қауымдастықтық кәсіби даму – шығармашылық пен оқу сапасын қатар күшейтетін ең пәрменді тетіктер болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. **Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарына арналған «Музыка» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы.** Adilet құқықтық ақпараттық жүйесі. Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767> . Адалет
2. **Әдістемелік нұсқау хат (2024).** Оқу жоспарлары мен бағалау саясаты туралы түсіндірме. PDF: <https://www.edu-tradeunion.kz/static/activityapp/pravsluzhba/imp-2024-kaz0705091352.pdf> . edu-tradeunion.kz
3. **Методика Карла Орфа детям.** Түсіндірме материалдар (PDF). <https://detsad123.ru/upload/txt/2021/12/e01fbb7b05df6c95282385c21cc6c9e9.pdf> . detsad123.ru
4. **С.А. Гильманов.** Л.С. Выготский и музыка. CyberLeninka.

<https://cyberleninka.ru/article/n/l-s-vygotskiy-i-muzyka> . КиберЛенинка

5. **А.С. Уткин.** Принципы музыкального воспитания З. Кодая: взгляд из XXI века (PDF). CyberLeninka.
<https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-muzykalnogo-vospitaniya-z-kodaya-vzglyad-iz-xxi-veka.pdf> . КиберЛенинка
6. **Я. Цзе.** Адаптация системы музыкального образования Карла Орфа в общеобразовательной школе. CyberLeninka.
<https://cyberleninka.ru/article/n/adaptatsiya-sistemy-muzykalnogo-obrazovaniya-karla-orfa-v-kitayskoj-obscheobrazovatelnoj-shkole.pdf> . КиберЛенинка
7. **А.С. Уткин.** Теория и практика реализации музыкально-эстетического образования на принципах З. Кодая (автореферат). PDF:
<https://www.mgpru.ru/wp-content/uploads/2019/06/Avtoreferat-A.Utkin.pdf> . МГПУ
8. **Н.Г. Алейникова.** Роль музыкального искусства в воспитании личности. CyberLeninka.
<https://cyberleninka.ru/article/n/rol-muzykalnogo-iskusstva-v-vospitanii-lichnosti> . КиберЛенинка
9. **Риан, Р.М., Деци, Е.Л.** Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation and Well-Being (2000). PDF:
https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_SDT.pdf . selfdeterminationtheory.org
10. **Риан, Р.М., Деци, Е.Л.** Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation (2020) – қысқаша шолу (PDF).
<https://stia1.ie/resources/Ryan%20and%20Deci%202020%20self%20determination%20theory.pdf> . stia1.ie

*Ескерту: Мәтінде дереккөздер [1]–[10] сандарымен белгіленді; 1–2 – Қазақстанның ресми нормативтік және әдістемелік материалдары, 3, 6–7 – Орф және Кодай бойынша әдістемелік жұмыстар, 4 және 8 – музыка мен тұлға дамуы туралы ғылыми мақалалар, 9–10 – мотивацияның өзін-өзі анықтау теориясына қатысты негізгі еңбектер.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.